

Prof. dr. Aleksandar MANOJLOVSKI

Institut za nacionalnu historiju – Skoplje, Sjeverna Makedonija

E-mail: aleksandar.manojlovski@gmail.com

Izvorni naučni rad/Original scientific article

UDK/UDC: 94:930(497:497.6)"1941/1945" (093)

32:323:355.4(-051 Samokovlija B.)(497:497.6)"1941/1945" (091)

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2022.5.8.165>

SJEĆANJA SARAJEVSKOG JEVREJA BENJAMINA SAMOKOVLJU – DAMJANA O NJEGOVOM UČEŠĆU U NARODNOOSLOBODILAČKOM I ANTIFAŠISTIČKOM RATU U JUGOSLAVIJI (1941-1945)

Apstrakt: Benjamin Samokovlija (Sarajevo, 31.III.1918 - Skoplje, 28.II.1996), potiče iz jevrejske porodice. Petog aprila 1941. godine mobilisan je u redove vojske Kraljevine Jugoslavije. U drugoj polovini avgusta 1941. Benjamin je stupio u redove Narodnooslobodilačke vojske i Narodnooslobodilačkog rata. Učestvovao je u brojnim borbama u antifašističkom ratu za oslobođenje Jugoslavije. Nakon Četvrte neprijateljske ofanzive Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije koja se odigrala u prvoj polovini 1943. godine, Samokovlija je zajedno sa dijelom svoje partizanske jedinice zarobljen od strane Nijemaca i zatvoren u Zenici. Nakon mjesec dana boravka u zeničkom zatvoru, grupa od 600 zatvorenika, među kojima i Samokovlija, prebačena je u koncentracioni logor u Solunu. U oktobru 1943. godine, preko veze EAM-a, Benjamin Samokovlija je uspeo da pobegne i pridruži se ELAS-u. U redovima grčkih partizana ostao je do kontakta sa makedonskim partizanima iz Prve makedonsko-kosovske brigade na teritoriji egejskog dela Makedonije u periodu od druge polovine decembra 1943. do januara 1944. godine. III bataljona i rukovodio je agitpropom bataljona, odakle je kasnije prebačen u redove II, V i X brigade, kao komesar bataljona i učestvovao u borbama za oslobođenje Makedonije.

Na samom početku Drugog svetskog rata 1941. godine Benjamin Samokovlija je izgubio mnoge članove uže porodice, uključujući roditelje i suprugu. Kao neposredni svjedoci mjera koje su njemačke okupatorske vlasti, njihovi saradnici i vlasti NDH preuzimale za fizičko i ekonomsko uništavanje Jevreja u Bosni i Hercegovini, njegove tri sestre su se uključile u Narodnooslobodilački rat. Njegova najstarija sestra Laura ubijena je 1945.

Benjamin Samokovlija je nosilac više vojnih i državnih odlikovanja. Tokom svog mandata, vodio je niz državnih preduzeća. Posebno je važno istaći da je manje od dvije decenije bio predsjednik Jevrejske zajednice u Republici

Makedoniji, gradeći čvrste prijateljske odnose sa drugim vjerskim zajednicama u zemlji.

Ključne riječi: Benjamin Samokovlija, Jevrej, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, Narodnooslobodilački rat u Jugoslaviji, Srbija, Solun, Makedonija, Skoplje, Jevrejska zajednica.

MEMORIES OF SARAJEVO JEW BENJAMIN SAMOKOVLJA - DAMJAN ABOUT HIS PARTICIPATION IN THE NATIONAL LIBERATION AND ANTI-FASCIST WAR IN YUGOSLAVIA (1941-1945)

Abstract: *Benjamin Samokovlija (Sarajevo, 31.III.1918 - Skopje, 28.II.1996), comes from a Jewish family. On April 5, 1941 he was mobilized in the ranks of the army of the Kingdom of Yugoslavia. In the second half of August 1941, Benjamin joined the ranks of the National Liberation Army and the People's Liberation Army. He took part in numerous battles in the anti-fascist war for the liberation of Yugoslavia. After the Fourth Enemy Offensive of the Supreme Headquarters of the People's Liberation Army and Partisan Detachments of Yugoslavia which took place in the first half of 1943, Samokovlija together with part of his partisan unit were captured by the Germans and imprisoned in Zenica. After a month in the Zenica prison, a group of 600 prisoners, including Samokovlija, were transferred to the Thessaloniki concentration camp. In October 1943, through an EAM connection, Benjamin Samokovlija managed to escape and join ELAS. He remained in the ranks of the Greek partisans until the contact with the Macedonian partisans from the First Macedonian-Kosovo Brigade on the territory of the Aegean part of Macedonia in the period between the second half of December 1943 and January 1944. He was admitted to the III Battalion and was in charge of the agitprop of the battalion, from where he was later transferred to the ranks of the II, V and X brigades, acting as a battalion commissioner and participating in the battles for the liberation of Macedonia.*

At the very beginning of World War II in 1941, Benjamin Samokovlija lost many of his immediate family members, including his parents and wife. As direct witnesses to the measures taken for the physical and economic destruction of the Jews in Bosnia and Herzegovina by the German occupying authorities, their collaborators and the authorities of the Independent State of Croatia, his three sisters joined the People's Liberation War. His eldest sister Laura was killed in 1945.

Benjamin Samokovlija is the holder of several military and state decorations. During his tenure, he ran a number of state-owned enterprises. It is particularly important to emphasize that for less than two decades he served as

President of the Jewish community in the Republic of Macedonia, building strong friendly relations with other religious communities in the country.

Key words: *Benjamin Samokovlija, Jew, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, People's Liberation War in Yugoslavia, Serbia, Thessaloniki, Macedonia, Skopje, Jewish community.*

Benjamin Samokovlija je rođen u Sarajevu 31. marta 1918. godine kao drugo dijete u porodici. Potiče iz jevrejske šestočlane porodice, pored roditelja Ašera i Cipure Samokovlije, imao je i tri sestre, Lauru, Rahelu i Bjanku.

Njegov dom se nalazio u strogom centru grada, pored pijace na kojoj se nalazio i Opštinski dom. Njegova porodica je živjela samostalno. Otac mu je bio uspješan trgovачki putnik, putovao je puno prodajući tekstilnu robu.¹ Majka mu je bila domaćica i glavni nosilac svega u domu, *Ona je za sve se gržela, za nas sviju jer tata je bio stalno na putu. Tako da je ona vodila računu o našem odgoju, za škole naše, za učenje, za sve.*² Što se tiče jezika koji se koristio u njegovom domu, Benjamin Samokovlija ističe da se govorilo isključivo srpski jezik, iako navodi da su svi članovi porodice govorili i španski jezik, odnosno ladino jezik, koji su rijetko koristili, ...*od vremena do vremena, ili kada nam dođu neki gosti, neki prijatelji, naročito stariji ljudi, pa bi snjima na španski bi malo udarili jeli. Ali uglavnom naš jezik edinstveni je bio u Bosni koji se govorio.*³

Što se tiče praktikovanja jevrejske religije u njegovom domu, Benjamin navodi: *Kod kuće smo običai poštivali, praznike smo slavili. Nismo bili naročito, kako da kažem, pobožni, ali opet jevrestvo smo sačuvali, tako da smo znali sve o jevrestvu.* U njegovom domu su se poštivali, obilježavali i slavili jevrejski običaji i praznici, a sinagoga se posjećivala samo za vrijeme praznika.⁴

Za sebe i svoje dve sestre ističe da su sve bile članice jevrejskih omladinskih organizacija u Sarajevu,⁵ gdje su imale mnogo aktivnosti, ... *gde smo učili smo razne običaje, gde smo se lijepo igrali, lijepo slagali. Takođe, kad su bili ljetne sezone, ondak smo išli kao jevrejska omladina na razna letovanja svi zajedno. I da Vam kažem, imali smo jedan lep život, nezaboravan život. Lijepi*

¹ Očevim stopama, Benjamin Samokovlija upisao se u tekstilnu školu. Nakon diplomiranja, sa 18 godina, Benjamin se odmah zaposlio.

² <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>. Dana 28. novembra 1995. godine u Skoplju, Republika Makedonija, Olivera Hristova (novinarka u dokumentarnom programu Makedonske televizije) intervjuisala je Benjamina Samokovliju, u okviru projekta dokumentovanja svedočenja preživjelih holokausta i boraca otpora koji su se borili tokom Drugo svjetskog rata, kao dio zajedničkog projekta Memorijalnog centra Holokausta u Sjedinjenim Američkim Državama i Jevrejske zajednice u Republici Makedoniji. Provjereno dana 01.10.2022. godine.

³ <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>. Provjereno dana 1.10.2022. godine.

⁴ *Isto.*

⁵ Hajmalata sestra se ušte ne bila dovolno vozrasna da bide uključena u aktivnostite na evrejske mladinčice organizacije. *Isto.*

*su to bili dani tamo.*⁶ Za sebe kaže da je bio član jevrejske organizacije Hašomer Hacair, ocenjujući je kao glavnu organizaciju, *Čitavo vreme sam bio član, i veoma aktivan bio. I to je bilo jedno vrijeme interesantno društvo. Bavilo se svakavim stvarima. Tu smo dosta stvari učili, i jezik smo učili, hebrejski jezik... Na ljetovanja smo išli i slično. Uglavnom je jedna veoma kulturna ustanova je to bila Hashomer Hacair.*⁷

Sredinu u kojoj je prošao svoju mladost u Sarajevu, Benjamin opisuje kao veoma dobru i kulturnu.⁸ O prijateljstvu u mladosti govori isključivo u superlativu, ističući postojanje izuzetnog međusobnog poštovanja, *Društvo naše bilo je svakojako. Tu su bili i muslimani, i Srbi i mi. I veoma smo se ljepo slagali. ... Bilo nam je lepo to čitavo naše vreme dok nije došao taj rat.*⁹

Prije Drugog svjetskog rata u Kraljevini Jugoslaviji bilo je registrovano 117 jevrejskih opština, od kojih je 105 bilo članica Saveza jevrejskih vjerskih opština Jugoslavije, a 12 članica Udruženja jevrejskih ortodoksnih opština. U Kraljevini Jugoslaviji 1938. godine bilo je registrovano ukupno 71.342 Jevreja.¹⁰ Prije početka rata 1941. godine na teritoriji Bosne i Hercegovine bilo je registrovanih 20 jevrejskih vjerskih opština. O brojnom stanju njenog članstva u dostupnoj naučnoj literaturi postoje različita mišljenja. Prema podacima sa kojima trenutno raspolažemo, smatramo da je broj jevrejske populacije bio oko 14.000 lica. Procjenjuje se da je oko 80% njenog članstva živjelo u Sarajevu.¹¹

Premijer Dragiša Cvetković i ministar inostranih poslova Aleksandar Cincar-Marković su 25. marta 1941. godine, zajedno sa predstavnicima Njemačke, Italije i Japana u palati Belvedere u Beču, potpisali takozvani „Bečki protokol“¹² o pristupanju Jugoslavije Trojnom paktu.¹³ Uz Protokol o pristupanju

⁶ *Isto.*

⁷ *Isto.*

⁸ *Isto.*

⁹ *Isto.*

¹⁰ Avram Pinto, *Jevreji Sarajeva i Bosne i Hercegovine*. Sarajevo 1987, 18. (dalje: A. Pinto. *Jevreji Sarajeva i BiH*).

¹¹ A. Pinto, *Jevreji Sarajeva i BiH*, 18; Elma Softić-Kaunitz. Mjesto susreta. Doprinos jevrejskog kulturno-prosvjetnog i humanitarnog društva „La Benevolencija“ očuvanju međureligijskog dijaloga u Bosni i Hercegovini tokom rata 1992-1995, *Jevrejski glas*. Glasilo Jevrejske zajednice Bosne i Hercegovine, broj 76. Hešvan 5778. Sarajevo, oktobar 2017, 21-22.

¹² Ferdo Čulinović. *Dokumenti o Jugoslaviji. Historijat od osnutka zajedničke države do danas*. Zagreb 1968, 346-347.

¹³ Protokol koji su potpisali njemački ministar inostranih poslova Joakim von Ribbentrop, ministar inostranih poslova Italije grof Galeazzo Ciano i japanski poslanik Oshima sa jedne strane, kao i jugoslovenski ministar predsjednik Cvetković i jugoslovenski ministar inostranih poslova Cincar-Marković sa druge strane, o pristupanju Jugoslavije trima velesila od 27. septembra 1940. između Njemačke, Italije i Japana glasi: *Vlade Njemačke, Italije i Japana s jedne strane i Vlada Jugoslavije s druge strane, sa svojim potpisanim punomoćnicima, potvrđuju ovo: Član I. Jugoslavija pristupa Paktu koji je potписан u Berlinu 27. septembra 1940. godine.. Dr. Ferdo Čulinović. Okupatorska podjela Jugoslavije. Vojnoizdavački zavod. Beograd 1970, 39. (dalje: Dr. F. Čulinović. Okupatorska podjela Jugoslavije); Balkanski ugovorni odnosi 1876-1996, II tom (1919-1945). Priredio Momir Stojković, JP Službeni list SRJ, SJU “Međunarodna politika”, Beograd 1998, dok. 327, 470.*

Kraljevine Jugoslavije Trojnom paktu bile su potpisane i sljedeće note: poštovanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta Jugoslavije; odustati od uslova za prolazak trupa i za transport vojne opreme preko teritorije Jugoslavije; da se Njemačka i Italija odreknu zahtjeva za vojnu pomoć od Jugoslavije, kao i posebna tajna bilješka o obećanju Njemačke da će Jugoslaviji dati Solun.¹⁴

Uslovi koje su potpisali predstavnici Kraljevine Jugoslavije bili su za njih povoljni: njemačke trupe neće prolaziti kroz njihovu zemlju i neće se tražiti teritorijalni ustupci. Hitler je čak obećao da bi Jugoslavija nakon poraza, od Grčke, na kraju eventualno mogla dobiti i Solun. Pozadina tako velikih obećanja bila u tome što je i za napad na Grčku (vojni plan „Marita“) i za napad na SSSR (vojni plan „Barbarosa“) Hitleru bila od posebnog značaja Jugoslaviju da bude na njenoj strani ili da bude neutralna. Međutim, prihvatanje Bečkog protokola, jugoslovenska vlada na čelu sa Cvetković-Maček, je pristupila silama Osovine bez odobrenja naroda.¹⁵ Sledećeg dana, 26. marta, premijer Cvetković i ministar inostranih poslova Cincar-Marković vratili su se u prestonicu. Prihvatajući ovaj diktat Osovine, vlada Cvetković-Maček predala je zemlju Osovini. Mnoge činjenice navode na zaključak da su vlade Rima i Berlina imale razloga vjerovati da je nakon potpisivanja „Bečkog protokola“ Kraljevina Jugoslavija bila potčinjena njihovom diktatu, tj. da će to biti područje njihove dominacije u budućnosti.¹⁶

Međutim, ovu iluziju Osovine ubrzo je razbio jugoslovenski 27. mart. Događaji koji su usledili pokazali su da vlada Cvetković-Maček ne može da nametne jugoslovensku politiku koja je bila potpuno suprotna osnovnim stavovima i interesima zemlje i naroda. U ponoć 27. marta, kao odgovor na potpisivanje Sporazuma o pristupanju Jugoslavije Trojnom paktu, grupa sastavlјena od kopnenih i vazdušnih vojnih snaga, antnjemački i antifašistički orijentirana, okupila se oko komandanta vazduhoplovstva generala Dušana

⁹ Ferdo Čulinović, *Slom stare Jugoslavije*. Školska knjiga. Zagreb 1958, 132-137; Ferdo Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, knjiga 2. Historijski institut JAZU, Zagreb 1961, 171-194; Dr. Dušan Lukač, *Treći Rajh i zemlje Jugoistočne Evrope*, drugi deo 1937-1941. Vojnoizdavački zavod. Beograd 1982, 478.

¹⁵ Leften Stavrijanos. *Balkan posle 1453. godine*. Equilibrium, s engleskog preveo Veselin Kostić. Beograd 2005, 722. (Dalje: Leften Stavrijanos. Balkan posle 1453....).

¹⁶ Prema Cianovim bilješkama, Hitler je za "Bečki protokol" rekao da je pristupanje Jugoslavije Trojnom paktu bilo od najveće važnosti s obzirom na buduće njemačke vojne operacije u Grčkoj i kasnije napad na Sovjetski Savez. Licemjerno držanje Kraljevine Jugoslavije značilo je ostavljanje otvorene čitave strane njemačkoj vojsci u dubini od 350 km. S druge strane, neprijateljska akcija od strane Jugoslavije poslužila bi kao povod za intervenciju Turske, koja bi mogla ugroziti razvoj vojnih operacija na Balkanu. *Tajni arhivi grofa Ciana (1936-1942)*, Zora, Zagreb 1952, 454.

Simovića,¹⁷ tačnije oko njegovog pomoćnika, generala Borivoja Mirkovića¹⁸, i izvršila državni puč. Oni su srušili vladu Dragiše Cvetkovića, uhapsili sve ministre uključujući i premijera Cvetkovića,¹⁹ koji su te noći bili u Beogradu i tražili poništenje potписанog Sporazuma.²⁰ U ranu zoru, princ Pavle pod pritiskom naroda i pučista dao je ostavku na položaj namesnika.²¹ Istog dana, prije ponoći, princ Pavle Karađorđević sa porodicom napusta Beograd i odlaze za Atinu. Mladi Petar Karađorđević je proglašen punoletnim i krunisan za kralja Petra II Karađorđevića. On je odmah objavio da preuzima vlast u svoje ruke, a generalu Simoviću „povjerio mandat“ da formira novu vladu, koja je sebe nazvala „Vlada narodnog jedinstva“.²² U roku od sat i po, pučisti su zauzeli sve vladine zgrade, radio stanice i kasarne. Vlast je preuzeala vojna vlada. Na njenom čelu bio je general Dušan Simović, koji je predvodio puč.²³ Javno mišljenje bilo je odlučno protiv kapitulacije pred silama Osovine, a ova situacija je jasno odražavala raspoloženje naroda protiv Njemačke. Vojni udar je bio objektivno usmјeren protiv Njemačke u cijelini i svakako je ojačao poziciju Britanije na Balkanu. Svijet je sa oduševljenjem bio iznenaden burnom reakcijom u Jugoslaviji. Sam tok događaja 27. marta označio je neminovnu njemačku odluku o vojnoj agresiji na Kraljevinu Jugoslaviju.

¹⁷ Dušan Simović, general i političar. Rođen 1882. godine u Kragujevcu. Učestvovao je u Balkanskim ratovima i u Prvom svjetskom ratu. Između dva svjetska rata bio je načelnik Generalštaba i komandant Ratnog vazduhoplovstva. Kada je grupa oficira 27. marta 1941. srušila vladu Cvetković-Maček, on je postao novi premijer. Ali nova Simovićeva vlada nije bitno promenila politiku prethodnog režima i taktizirala sa silama Osovine, izjavljajući da prihvata Sporazum o pristupanju Jugoslavije Trojnom paktu. Emigrirao je sa kraljem Petrom II tokom Aprilskog rata. Ostao je na čelu emigrantske vlade do 1942. godine. Godine 1944. izjasnio se za Sporazum Tito-Šubašić, a u maju 1945. vratio se u zemlju. Umro je 1962. godine u Beogradu. *Opća enciklopedija jugoslovenskog leksikografskog zavoda*. Tom 7. Zagreb 1981, 422.

¹⁸ Bogdan Krizman, *Jugoslovenske vlade u izbeglištvu 1941-1943. Dokumenti*. Arhiv Jugoslavije, Globus. Beograd/Zagreb 1981, 5. (dalje: B.n Krizman, *Jugoslovenske vlade u izbeglištvu 1941-1943*).

¹⁹ Slobodan Nešović, *Svet o nama 1941 – 1945*, Tom I, “RAD”, Beograd 1983, 35. (dalje: S. Nešović, *Svet o nama 1941 - 1945*. Tom I).

²⁰ *Односи Југославије и Русије (СССР) 1941-1945. Документи и материјали*. Савезно Министранство за иностране послове и Војноисторијски институт, Министерство за иностраних послова Руске Федерације, Београд 1996, док. бр. 7, 20. (dalje: *Односи Југославије и Русије (СССР) 1941-1945*).

²¹ On se suglasio pristupanju Jugoslavije Trojnom paktu. Takav čin izazvao je revolt u narodu, kao i među većim djelom vojnog vrha. Тодор Чепреганов. *Судирот на британските и германските интереси на Балканот во текот на Втората светска војна*, Институт за национална историја. Скопје 2000, 96.

²² *Односи Југославије и Русије (СССР) 1941-1945*, док. бр. 8, 21-22; док. бр. 12, 27-29; S. Nešović, *Svet o nama 1941 - 1945*, Tom I, 34.

²³ Zanimljivo je uočiti razlike u stavovima vodećih pučista eminentnih historičara koji se bave ovom problematikom. Tako na pr. Leften Stavrianos u svom dijelu „Balkan posle 1453. Godine“ kaže da je Dušan Simović bio taj koji je predvodio prevrat, dok Bogdan Krizman u svom dijelu „Jugoslovenske vlade u izbeglištvu 1941-1943.“, kaže da je prevrat vodio do samog kraja Borivoj Mirković. On tvrdi da je Simović stigao na samom kraju događaja, kada je manje-više sve bilo gotovo. B. Krizman, *Jugoslovenske vlade u izbeglištvu 1941-1943*, 5.

Jugoslavenska teritorija bila je vojno podijeljena na 6 armijskih i 16 divizijskih okruga. Snage Jugoslavenske vojske 27. marta 1941. brojale su oko 600.000 vojnika, ili 1/3 ukupnog broja planiranog za mobilizaciju, s mogućnošću mobilizacije za još toliko za operativne i oko 500.000 za rezervne jedinice.²⁴ Glavni generalštab suočen s očitim stanjem vojske, 27. marta predložio je raspisivanje opšte vojne mobilizacije punoljetnog stanovništva, kao prvu mjeru koju je Jugoslavenska vojska predviđela za presretanje očekivane vojne agresije. Međutim, nova jugoslavenska vlada je takav prijedlog odbila, bojeći se da će takva odluka Njemačkoj dati povod za vojni napad. Ovakav prijedlog opšte mobilizacije dalo je još nekoliko vojnih generala koji su bili svjesni da vojska mora biti u što boljoj situaciji prije mogućeg vojnog napada, koji je očigledno slijedio kao rezultat aktualnih dješavanja.²⁵

Jugoslovenska politička elita ulagala je velike napore da što više prikrije stvarnu opasnost od vojne invazije najveće vojne sile na vlastitu državu, Njemačke, s obzirom na ratno stanje u Evropi i dijelu Balkana 1940. godine, o čemu svjedoči i niz političkih odluka donesenih u periodu od samo nekoliko dana.²⁶

Umjesto opšte mobilizacije, Ministarstvo Vojske i Mornarice je 27. marta izdalo naredbu o aktiviranju vojnih jedinica koje su uključivale: trupe koje zatvaraju granicu, jedinice sigurnosti unutar teritorije, garnisonske trupe, jedinice policije i jedinice za rušenje i ometanje.²⁷ Tri dana kasnije, 30. marta, izdata je naredba za opštu mobilizaciju, a prvi dan aktiviranja ovog naređenja bio je 3. april 1941. godine.

Opšta mobilizacija je izvršena po mirnodopskim propisima, pri čemu njen izvođenje je usporen. Mnoge vojne jedinice koje su trebale biti aktivirane naredbom od 27. marta, do 6. aprila nisu bile cijelosno popunjene prema njihovom formacijskom sastavu.²⁸ 1. aprila 1941. godine izdato je naređenje da se Štab Jurišne komande pretvori u Štab četničke komande, da se njegov štab iz Novog Sada premesti u Kraljevo i da se počne sa pripremanjem četničkih jedinica po principima četničkog ratovanja.²⁹ Na sjednici Vlade koju je 3. aprila 1941. godine na prijedlog Bogoljuba Ilića, a da bi se spričilo masovno iseljavanje iz grada, podnet zahtjev da se doneše zabrana iseljavanja iz Beograda, kako se ne

²⁴ Велимир Терзић, *Југославија у Априлском рату 1941.* Графички завод-Титоград 1963, 358; Vlado Strugar. *Jugoslavija 1941-1945.* Treće izdanje. Partizanska knjiga. Ljubljana, Monos, Beograd 1978, 12.

²⁵ Branko Petranović. *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939-1945.* Vojnoizdavački I novinski centar. Beograd 1992, 90-91. (dalje: B. Petranović. *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939-1945*).

²⁶ B. Petranović. *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939-1945*, 89.

²⁷ *Isto*, 91.

²⁸ Mr. Драган Тешић, Војска Краљевине Југославије 1939-1941 године, *Други сејетски рат - 50 година касније.* Радови са научног скупа, Подгорица, 20-22 септембар 1995. Црногорска Академија Наука и Умјетности, Српска Академија Наука и Умјетности. Подгорица, 149; B. Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939-1945*, 91.

²⁹ B. Petranović, *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939-1945*, 91.

bi stvarala panika među stanovništvom.³⁰ Niz ovakvih nepromišljenih odluka bile su inicirane ili izglasane od jugoslovenske vlade u danima pre početka nemačke vojne invazije i njenih saveznika na Kraljevinu Jugoslaviju.

Upoređujući podatke kojima raspoložemo, Benjamin Samokovlija je jedan od ljudi koji su bili obuhvaćeni prvim pozivom za mobilizaciju pojedinih vojnih jedinica. *Da znam samo to da sam bio pozvan, mobiliziran i kada treba da se javim. Tu sam jedno 7-8 dana se spremao,* rekao je Samokovlija u intervjuu. O ozbiljnosti situacije u kojoj se nalazila država, Benjamin Samokovlija koji je tada imao 23 godine, a verujemo i dobar dio njegovih vršnjaka, nisu ni bili svijesni. „Uopšte nisam slutio ništa“, kaže Samokovlija, *nit mislio sam ništa. To je, se nekako bilo kako da vam kažem „ad hoc“ jedna stvar. ... I mogu vam reći da nisam uopšte mislio da će to biti poslednji moj susret sa roditeljima i sve ostalo, da se više nikada neću vratiti u to moje Sarajevo. Najbolji primjer vam je to kada sam se pakovao, šta ču da nosim, došao sam do toga da ču i aparat da nosim, i fotografski aparat sam ponio sa sobom. To nema da zaboravim. Šta mi je trebalo? A nisam mislio da će do toga nešto doći, da nema povraćaja tu. To je najbolji primer. Tako da, niko nije pomislio na to sve kako će da se svrši.*³¹

U danima uoči mobilizacije u vojsku Kraljevine Jugoslavije organizovani su sastanci napredne jevrejske omladine i u okviru jevrejskog društva Hašomer Hacair, na kojima su prezentovani pravci djelovanja i idejni planovi. Između ostalog, vođe sastanka dali su učesnicima smjernice sa kojim se tražilo, da čim im se pruži povoljna prilika da napuste svoje vojne položaje i formiraju svoje vojne jedinice. *Međutim, pre što smo otišli,* ističe Samokovlija, *imali smo sastanak isto tako u Hašomer Hacairu, a isto tako i među omladinom, naprednom omladinom, gdje su nam rekli da ako budemo otišli u vojsci, da gledamo što pre da pobegnemo, da se izvučemo, kako bi mogli naše jedinice neke da stvorimo da bi se borili za nešto napredno. Nešto je bilo već ondak počelo. I tako smo dobili jeli directive da se što pre povučemo iz vojske.*³² Zbog nedostatka informacija, ne možemo tačno utvrditi ko stoji iza ovakvih inicijativa među jevrejskom omladinom.

Benjamin Samokovlija bio je mobilisan 05. aprila 1941. godine u vojsci Kraljevine Jugoslavije.³³ *Mobilizacija je bila. Jas sam se javio. U kasarni su nas primili i ondak su nas ne odnjeli dalje u jedan grad ... tamo smo se već sprijateljili sa ljudima i već su se javljali pojedinci....*³⁴ U javnosti su već kružile informacije

³⁰ *Isto*, 89.

³¹ <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>. Provjereno 01.10.2022. godine.

³² <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>.

³³ Архив на Македонска Академија на Науките и Уметностите. Фонд: Матковски Александар. Кутја XXII. Архивска единица 132. 1976. Јануар 27, Скопје. *Биографија на Бенјамин Самоковлија - Дамјан (lično napisana). Rukopis, mašinopis 4 lista.* (dalje: Архив на МАНУ. Фонд: Матковски Александар. Кутја XXII. А.Е. 132).

³⁴ <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>; Ime grada se ne pominje u njegovim memoarima. Za vreme intervjua, Benjamin Samokovlija je imao 77 godina; Yale Storm. *The Expulsion of the Jews: Five Hundred Years of Exodus.* Publisher, S.P.I. Books, New York 1992, 18. (dalje: Y. Storm, *The Expulsion of the Jews: Five Hundred Years of Exodus*).

o napadu na Kraljevinu Jugoslaviju. Prisutno mobilisano stanovništvo je definitivno bilo zabrinuto, među njima je bilo i ljudi koji su međusobno razgovarali o napuštanju vojnih redova ...*drugovi moramo da bježimo, to biti će rata ovdje...*, informira nas Samokovlija. Vojna jedinica, u kojoj je bio i on, dobila je naređenje da se premesti na drugu lokaciju ...*u neko selu, iz kasarne*. Prilikom njenog premeštanja, Samokovlija navodi da je njegova jedinica bila nenaoružana. Po dolasku na novu lokaciju, ističe da je na tom mjestu stigla ...*veza koja nam je rekla tu i tu ćete se odvojiti, i begajte od njih i idite u ovaj pravac. I tako je i bilo.*³⁵

Odvajajući se od vojne jedinice, Samokovlija i još jedan vojnik uputili su se na planinu Ozren gdje su slučajno sreli grupu vojnika i oficira koju je predvodio poručnik Ratko Martinović.³⁶ O njihovom prvom susretu Samokovlija navodi ...*naišo je jedan oficir i pitao nas gdje idemo? Rekli smo mu da smo se izvukli iz vojske i sad idemo prema Srbiju da vidimo gdje ćemo i šta ćemo. Dobro, idemo zajedno. I išli smo sa njime.*³⁷ Benjamin Samokovlija zajedno sa grupom vojnika i oficira predvođeni poručnikom Martinovićem,³⁸ se uputila prema Kokinom Brodu u Srbiji.³⁹

Vojna jedinica Kraljevine Jugoslavije u kojoj je Samokovlija regrutovan, 12. aprila 1941. godine, predala se Nemcima u Gračanici, Boska, Bosna i Hercegovina.⁴⁰

Njemačka agresija na Kraljevinu Jugoslaviju počela je u ranim jutarnjim satima 6. aprila 1941. godine bez prethodne objave rata.⁴¹ Napadu su prethodila surova vazdušna bombardovanja od Jurišne grupe „Wehrmacht Derap”, koja je

³⁵ Y. Storm, *The Expulsion of the Jews: Five Hundred Years of Exodus*, 18.

³⁶ Архив на МАНУ. Фонд: Матковски Александар. Кутрија XXII. А.Е. 132.

³⁷ <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>.

³⁸ Ratko Martinović ((Banja Luka, 16. maj 1915 - Beograd, 9. maj 1993). Kapitulacija vojske Kraljevine Jugoslavije zatekla ga je kao potporučnika u 33. pješadijskom puku Vrbaske divizije, koja se raspala kod Doboja. Po završetku Aprilskog rata, zajedno sa još nekoliko vojnika, odlučio je da se povuče iz Bosne i Hercegovine i krene ka Srbiji, kako bi se uključio u borbu protiv Nemaca. 21. aprila 1941. godine kod Han Pijeska susreo se sa Dragoljubom Dražom Mihailovićem, koji je predvodio veliku grupu oficira, podoficira i vojnika. Dana 24. aprila Ratko Martinović je prešao Drinu, ušao u Srbiju i uputio se prema Ravnoj Gori. U grupi pukovnika Draže Mihailovića ostao je do sredine avgusta iste godine. Ne slažući se sa njegovim stavom o borbi protiv okupatora, Martinović napušta Ravnu goru i priključuje se Valjevskom partizanskom odredu. Rat završava u činu pukovnika. Ратко Матиновић, *Од Рање горе до Врховног штаба*. Издавачка радна организација „РАД“. Београд 1979, 5-12. (dalje: Р. Матиновић. *Од Рање горе до Врховног штаба*).

³⁹ <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>.

⁴⁰ Архив на МАНУ. Фонд: Матковски Александар. Кутрија XXII. А.Е. 132.

⁴¹ Iako su bile široko rasprostranjene poverljive informacije da se Njemačka spremila da izvrši invaziju na Jugoslaviju, jugoslovenska kraljevska vlada nije bila voljna da tu informaciju prihvati kao istinitu. Jedan od brojnih primjera je poverljiva informacija koju je 5. aprila dobio britanski vojni ataše u Beogradu od potpukovnika K. S. Klarka u kojoj se navodi da je njemački napad neizbežan. B. Krizman. *Jugoslovenske vlade u izbeglištvu 1941-1943*, 9; Mihajlo Marić. *Kralj i vlada u emigraciji*. Epoha-Zagreb 1966, 40-41 (dalje: M. Marić, *Kralj i vlada u emigraciji*).

poljetela sa romanskog ostrova Gol na Dunavu.⁴² Oko pet sati ujutro, eskadrile njemačkih „*Luftrwaffe*“ žestoko su bombardovale aerodrome u Skoplju, Nišu, Zagrebu, Brežic i Ljubljani.⁴³ Vojni aerodromi, kasarne i željezničke stanice su gotovo potpuno uništene, a saobraćaj u većem delu teritorije Kraljevine Jugoslavije bio onemogućen. Ti vazdušni udari su posebno pogodili jugoslovensku kraljevsku vojsku jer ona tada nije bila u potpunosti mobilisana, a njen najveći dio bio je koncentrisan na sjeveru.

Njemačka vojska je izvršila invaziju na Jugoslaviju počevši od dva svoja, veoma udaljena koncentracijska prostora: sa područja Čekovec - Grac u Štajerskoj i iz Zapadne Bugarske. Nakon prelaska štajerske granice, njemačke snage iz Štajerske napale su smjeru prema Zagrebu, a 12 njemačka armija je izvršila napad sa teritorije Bugarske u smjeru zapadno i sjeverozapadno od bugarsko-jugoslovenske granice. Istovremeno je italijanska vojska napala u smjeru prema Ljubljani i Hrvatskoj duž Jadranskog mora.⁴⁴

Glavni grad Beograd, iako je 3. aprila bio proglašen otvorenim gradom, bila je izložen jednom od najžešćih i najbrutalnijih njemačkih vazdušnih napada ikada izvedenih u jednom danu na jedan grad. Ljudske zagube se procjenjuju na 15.000 do 25.000 žrtava.⁴⁵

Njemačka nadmoć u zraku otvorila je put za brzu i odlučnu operaciju motoriziranih divizija. Iz različitih pravaca usmjerili su se prema četiri jugoslovenska korpusa na sjeveru. 2 njemačka armija je od 6. do 10. aprila uspela da preuzeće kontrolu nad nizom važnih tačaka otpora u sjevernoj Hrvatskoj i Sloveniji, a 10. aprila prešla u opštu ofanzivu, ne nailazeći na ozbiljniji otpor jugoslovenske vojske, koja je bila unutrašnjo slaba i uzrujana.⁴⁶

Dana 7. aprila izdata je Naredba za opštu vojnu mobilizaciju Vojske Kraljevine Jugoslavije, zajedno sa proglašom Vrhovnog komandanta čime je zvanično objavljen rat silama Osovine. Izdata naredba o mobilizaciji nije postigla nikakav rezultat jer je vojna agresija na teritoriju Kraljevine Jugoslavije bila već počela.⁴⁷

Dana 10. aprila 2. njemačka armija je ušla u Zagreb. Iste večeri grupa pripadnika Hrvatske fašističke organizacije, koju je predvodio penzionisani austrougarski generalštabni pukovnik Slavko Kvaternik, u ime vođe fašističkih hrvatskih „ustaša“ Ante Pavelića, koji je boravio u Italiji, proglašila je na zagrebačkoj radijo stanici stvaranje marionetske *Nezavisne države Hrvatske*.⁴⁸

⁴² M. Marić, *Kralj i vlada u emigraciji*, 36.

⁴³ *Isto*, 37.

⁴⁴ Aleksandar Papagos. *Grčka u ratu 1940-1941*. Vojno delo. Beograd 1954, 324-325. (dalje: A. Papagos. *Grčka u ratu*).

⁴⁵ L. Stavrianos. *Balkan posle 1453*, 723.

⁴⁶ To je prvenstveno zbog nepripremljenosti Vrhovne vojne komande da se brani, nedostatka modernog naoružanja, uspjeha ustaške propagande i buntova koje je ista organizovala, kao na primjer u Bjelovaru, Mostaru i Sremskoj Mitrovici. M. Marić. *Kralj i vlada u emigraciji*, 59.

⁴⁷ B. Petranović. *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939-1945*, 92.

⁴⁸ M. Marić. *Kralj i vlada u emigraciji*, 55; L. Stavrianos. *Balkan posle 1453*, 724; *Balkanski ugovorni odnosi 1876-1996. II tom (1919-1945)*, doc. 335, 489-490; Dušan Plenča. *Medunarodni*

Mađarska se 11. aprila pridružila Nemačkoj u ratu protiv Jugoslavije. U noći između 10. i 11. aprila mađarski regent Mikloš Horti izdao je proklamaciju povodom rata protiv Jugoslavije, zasnovan na pseudopravnim argumentima i lažnim motivima za ovo mađarsko ponašanje. Mađarska vojska je prešla granicu između Dunava i Tise, kao i na području Baranje zapadno od Dunava, i ušla u Jugoslaviju.⁴⁹

U Srbiji su njemačke jedinice najpre zauzele Niš, Paraćin i Ćupriju, da bi 12. aprila uveče neprijateljske prethodnice ušle u napušteni Beograd. Do 13. aprila Njemačka je zauzela Vojvodinu, Sloveniju, Hrvatsku i zapadnu Bosnu duž linije Karlobag – Gospic – Bihać - Kostajnica.⁵⁰

U međuvremenu, ostale njemačke divizije napredovale su još brže kroz slabu odbranu Kraljevine Jugoslavije, ne nailazeći na ozbiljniji otpor. Vrhovna komanda Jugoslovenske vojske pokazala se nespremnom za odbranu zemlje i nije uspela da ostvari rukovođenje nad vojnim trupama pod svojom komandom. Direktive i naredbe koje je izdavala bile su sa velikim zakašnjnjem, a često nisu odgovarale stvarnom stanju na frontu. Od 14. do 17. aprila došlo je do potpunog raspada Jugoslovenske vojske na svim frontovima. Poraz je pomogla i peta kolona. Njemačke armije su brzo napredovale, jugoslovenska vlada je bila u bekstvu. Zemlja je bila u potpunom haosu, dezorganizaciji i nacionalnoj izdaji.

Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije, na čelu sa Josipom Brozom Titom, formirao je 15. aprila 1941. Vojni komitet, koji je nezavisno od prethodnih odluka jugoslovenske vlade imao za cilj da odredi način i vođenje Narodnooslobodilačke borbe. Na savjetovanju CK KPJ održanom od 3. do 6. maja 1941. u Zagrebu, zaključeno je da su samo jugoslovenski komunisti sposobni da preuzmu dalje vodstvo jugoslovenskog naroda i da nastave da pozivaju i organizuju lica koja vole svoju domovinu, predani svom narodu u borbi protiv okupatora i kolaboracionista.⁵¹

odnosi Jugoslavije u toku Drugog svjetskog rata. Institut društvenih nauka, Odjeljenje za istorijske nauke. Beograd 1962, 50.

⁴⁹ Dr. F. Čulinović. *Okupatorska podjela Jugoslavije*, 13; B. Petranović. *Revolucije i pokreti*, 44; A. Papagos. *Grčka u ratu*, 324-325.

⁵⁰ M. Marić. *Kralj i vlada u emigraciji*, 58.

⁵¹ Ivan Jelić. Majsko savjetovanje rukovodstva Komunističke partije Jugoslavije u Zagrebu 1941. god. (Prilog razmatranju nekih pitanja). *Časopis za suvremenu povijest*, 16 (3). Zagreb 1984, 1-18.

Po dolasku u Kokin Brod, Benjamin Samokovlija zajedno sa grupom vojnika i oficira na čelu sa poručnikom Martinovićem⁵² se uputio na Ravnu goru gdje smo našli štab Draže Mihailovića.⁵³

Dana 11. maja 1941. godine na Ravnoj gori u Zapadnoj Srbiji formiran je štab general-pukovnika Dragoljuba Draže Mihailovića sa grupom od 26 oficira, podoficira i vojnika u cilju povezivanja pojedinaca i grupa koji su bili spremni da nastave otpor protiv okupatora.⁵⁴

Za njegov prvi susret sa Ravnogorskim štabom, Benjamin je rekao: *Susret je bio, šta da vam kažem. On je očekivao da će doći ljudi [misli se na D. Mihailovića, n.z.] ... Imao je svoj štab... Kako to mi nismo znali pita se Benjamin, ...dosta mu je dolazilo ljudi radi saradnje, radi dogovora i svega toga.*⁵⁵ O utisku koji je stekao o Draži Mihailoviću, tokom boravka u Ravnogorskom štabu kaže: *To je jedan čovjek koji se pravio mnogo važan, a ništa nismo videli da nešto naprijed išao, da je organizirao nešto i sve to. Samo je vodio pregovore i tražio pare. I dolazili su mu masa ljudi jeli, na te razgovore jeli. Unjega su imali veliko povjerenje, to je čudo jedno. On na primjer, je već odmah bio se odlučio da sa četnicima sarađuje i sebe je proglašio generalom. Međutim je došao jedan njegov prijatelj i kad mu je rekao, kaže ti nisi general, ja mogu biti general, ja sam general imenovan, ti nikad nisi imenovan, i ostavi meni to da ja to organizujem. Ne može. Nije dao. On je to sve dalje vodio. Povezao se sa Beogradom, sa fašistima dole, i isto tako i sa onom vladom koja je bila izvan Srbije. Tako da, oni su mu slali novac, šta sve nije bilo tu, i svega i svačega. Dolazili su posle i Njemci, i ko sve nije dolazio na razgovore i pregovore. Ali, on nije rat vodio. Imao je dvoje djece, sina i čerku koji su bili u Beogradu u kućnom*

⁵² Martinović u svojim memoarima prenosi podatke o razgovoru koji je vodio sa Samokovlijom: „Crnopurasti vojnik Benjamin progura se do mene, ali uvek bi nam neko smetao, a on nije htio da iko čuje šta hoće sa mnom da razgovara.

Tek na jednom sastanku odvojio sam se malo u stranu i pozvao Benjamina da mi donese cigarete ako ima. Znao sam da toga u komori ima. Kad sam zapalio, pitao sam ga šta je htio da mi se požali? Benjamin se još malo ustručavao, a onda, kao da skida veliki kamen sa vrata, reče: "Gospodine poručniče, video sam i čuo da vi ne simpatišete Ljotiću", zastao je, a ja ga podržah, dodavaši onako kako sam mislio: "Ljotić bi htio biti jugoslovenski Hitler." „Vidite, gospodine poručniče", produži Benjamin, „ja sam Jevrejin i još Njemci nisu okupirali cijelu Jugoslaviju, a mene je već razoružao poručnik Lenac. Odredio me za kuvara i prijeti mi da će me prvom zgodom oterati.“ Pa, šta ti ja tu mogu pomoći? Molio bih vas da budem u vašoj grupi.“ Zamislio sam se dugo, gledajući u prazno u budućnost koju nisam mogao znati. Benjamin požuri da ga ne bi neko pitao što je razgovarao sa mnom.“ Р. Матиновић. *Од Равне горе до Врховног штаба*, 92.

⁵³ <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>.

⁵⁴ Др Славољуб Цветковић. Југословенско-совјетски односи 1939-1941. године. *Други свјетски рат - 50 година касније*. Радови са научног скупа, Подгорица, 20-22 септембар 1995. Црногорска Академија Наука и Умјетности, Српска Академија Наука и Умјетности. Подгорица, 121 (далје: *Други свјетски рат - 50 година касније*); *Danas postoje nedoumice i neslaganja oko tačnog datuma dati je prva grupa oficira na Ravnu goru stigla 8, 11 ili 13 maja. Jedan od četvoro vojnika koji su pristigli na Ravnu goru bio je i Benjamin Samokovlija. Сноред исказите на Бенјамин во неговото интервју, воениот штаб веќе бил формиран.*

⁵⁵ <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>.

*pritvoru. Su ih držali fašisti. I tu je on mnogo žalio što ih nema, a mi smo tamo čekali šta će biti.*⁵⁶

Tokom svog boravka u Ravnogorskom štabu, zbog ukupne antisemitske politike koja se vodila prema jevrejskom stanovništvu od samog početka rata u Jugoslaviji, Benjamin Samokovlija strahovao je od mogućih posledica zbog svog porijekla. *Pa ja sam bio u strahu, prvo kao Jevrejin jelte, a drugo ne znam šta će to sve biti, hoće li će biti rata i neće li biti rata...*⁵⁷ Ali, srećom, zbog ukupne antisemitske politike vođene u Jugoslaviji, njegova nacionalna pripadnost mu nije stvarala probleme tokom boravka u Ravnogorskom štabu. Posle izvesnog vremena, Samokovlija je postavljen za kuvara u Štabu od strane Draže Mihailovića. Za svoju novu dužnost navodi da mu posao nije bio težak, ... *Produkte sam imao svaki dan, koliko želim. Svaki dan donosili seljaci iz raznih sela, i on je veoma dobro živjeo tu. Svega i svačega je imao. Tako tu nije bilo nikakvih muka.*⁵⁸

Prve kontakte sa partizanima u Ravnogorskom štabu, Benjamin Samokovlija informira da ih je imao sa izvesnim ... *Jovanovićem iz Valjevskog partizanskog odreda* koji je imao zadatku da uspostavi kontakt i stvari prostor za zajedničku saradnju sa Dražom Mihailovićem. Pored ovih smjernica, Jovanović je imao zadatku i da unutar Štaba stvari organizaciju naprednih drugova. Ovu obavezu preuzeo je poručnik Martinović, a Samokovlija kao kuhar u Štabu, dobio je zadatku *da sledim ko dolazi i eventualne razgovore.*⁵⁹ Njegova nova dužnost kao kuhar Štaba i te kako mu je omogućila da uspješno obavi postavljeni zadatku. *Ja sam sve znao šta on radi, kaže Samokovilia. pošto tamo gdje je bila kujna, do kujne je bila njegova soba, i preko vrata se sve slušalo kako galami, kako se dogovara i sve te stvari. Tako da napredni naši drugovi koji su isto održavali s njime vezu, su dolazili često, ja sam njih obavještavao kakva je situacija.*⁶⁰

U periodu od juna do jula 1941. godine, Ravnogorski štab je posetio Rodoljub Čolaković koji je bio ispraćen po direktivi Glavnog Štaba NOV-a i POJ-a na razgovore o saradnji i tom prilikom sam imao razgovor sa drugom Čolakovićem koji je mi je rekao da držim vezu sa dr.[ugom] Martinovićem koji je naš čovjek.⁶¹ O ovim događajima svjedoči i sam Martinović: *Benjamin se nekoliko puta obazre oko sebe pa mi tihom, gotovo šapatom reče: Razgovarao sam sa doktorom Jovanovićem, koji mi je rekao da vama mogu da verovati jer i vi želite u borbu. Zamislio sam se da bih se setio kada je mogao doktor Jovanović razgovarati sa Benjaminom i jedva se setih.* Takođe u drugom prilikom Jovanović je rekao Benjaminu: *Ti si, druže Jevrejin, čuvaj se, tebi ovde nije mjesto i dodao da treba da se povežem sa Martinovićem.*⁶²

⁵⁶ *Isto.*

⁵⁷ *Isto.*

⁵⁸ *Isto.*

⁵⁹ Архив на МАНУ. Фонд: Матковски Александар. Кутија XXII. А.Е. 132.

⁶⁰ <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>.

⁶¹ Архив на МАНУ. Фонд: Матковски Александар. Кутија XXII. А.Е. 132.

⁶² Р. Матиновић. *Од Равне горе до Врховног штаба*, 244.

Benjamin Samokovlija ostao je u Ravnogorskom štabu do druge polovine 1941. godine, kada je grupa *naprednih drugova iz Bosne tražila da idemo u Bosnu*. Njihov zahtjev *Draža Mihailović da pusti Bosance da idu u Bosnu i tamo da se bore...* prenio je poručnik Martinović. *On je to prihvatio, kaže Samokovlija, ...i ostavio je nas 20-30 [lica] je bilo tu, pustio nas je da si idemo.*⁶³

Pre odlaska sa Ravne Gore, sredinom avgusta, Benjamin Samokovlija je imao sastanak sa poručnikom Martinovićem na kojem ga je Samokovlija zamolio da ga povede sa sobom. *Benjamin, koji je bio kuvar u „gornjem štabu“ i kojem su već ranije oduzeli pušku samo zato što je Jevrejin, razume se, pod izgovorom da kuvaru puška nije potrebna, znao je dosta o svemu šta se radilo na Ravnoj Gori....*⁶⁴ Ipak, njegova molba nije bila uvažena.

Benjamin Samokovlija je 20. avgusta 1941. zajedno sa ostalim članovima grupe napustio Ravnogorski štab i uputio se u Krupanj, gdje su učestvovali u borbama za njegovo oslobođenje. Odатле su krenuli u Loznicu.⁶⁵ Negdje usput, nemamo podatak gdje tačno, Samokovlija i grupa su uspjeli da se priključe partizanima. Dana, 1. septembra 1941. godine učestvovali su u borbi za oslobođenje Loznice.⁶⁶ Martinović u svojim sjećanjima opisuje posljednji susret koji je imao sa Samokovlijom u Loznici, gdje, između ostalog, kaže: *Tada nije insistirao da ostane sa mnom jer ga je vukla želja da bude negde bliže Sarajevu. Nadao se da će naći nekoga od porodice. Nisam ga ni ja zadržavao i tako smo se rastali. Od tada je Benjamin doživeo mnogo teške trenutake.*⁶⁷

Nakon oslobođenja Loznice, Benjamin Samokovlija se zajedno sa partizanskim odredom uputio ka rudniku Zajača gde je zajedno sa Mačvanskim partizanskim odredom,⁶⁸ učestvovao u rušenju objekata rudnika⁶⁹ ...a od tamo smo dalje vodili jošneke borbe. U ono isto vreme kad smo bili tamo, održano je

⁶³ <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>.

⁶⁴ P. Матиновић. *Од Равне горе до Врховног штаба*, 196.

⁶⁵ У blizini Krupnja njihovom odredu se pridružio Vlado Zečević. Архив на МАНУ. Фонд: Матковски Александар. Кутја XXII. А.Е. 132.

⁶⁶ Фонд: Матковски Александар. Кутја XXII. А.Е. 132; <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>

⁶⁷ P. Матиновић. *Од Равне горе до Врховног штаба*, 311.

⁶⁸ Prilikom susreta sa Mačvanskim odredom, Benjamin Samokovlija se sreo i sa jednim od vođa ustanka u Srbiji 1941. godine, narodnim herojem Živoradom Žikicom Jovanovićem - Špancem (1914-1942). Архив на МАНУ. Фонд: Матковски Александар. Кутја XXII. А.Е.132; <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>.

⁶⁹ Zanimljivo je da je Benjamin, pre uništavanja pogona u rudniku Zajača, zajedno sa mačvanskim partizanima pravio bombe od vodovodnih cijevi i eksploziva. P. Матиновић. *Од Равне горе до Врховног штаба*, 312.

*savetovanje, prvo savetovanje partizana na Stolicama.*⁷⁰ Za vrijeme savjetovanja u Stolice,⁷¹ Benjamin je dobio zadatak da bude dio obezbeđenja.⁷²

Iz rudnika Zajača Benjamin Samokovlija je poslat kao kurir u Ljuboviju.⁷³ Ali na putu ga je presrela četnička zaseda. Bio je zarobljen i fizički mučen. *Na ispitivanju su tvrdili da sam poručnik Martinović i da to priznam. I pored svih mučenja da priznam, dva sata su me držali u klečećem položaju i sa bodežom pod grlo. Srećom, javio se jedan oficir i potvrdio da ja nisam Martinović, kojeg je u međuvremenu bio osuđen na smrt od D[raže] M[ihajlovića].*⁷⁴

O ovom događaju piše i Martinović: *U Ljuboviji je neko tužio Samokovlju četnicima da je on poručnik Martinović, vjerovatno zato što je i on već imao malu crnu bradu. Pošto su ga tukli da bi priznao da je poručnik Martinović, četnici su ga vezali i stavili mu bodež pod grlo, preteći da će ga zaklati. Sasvim slučajno je naišao neki četnički oficir koji me je poznavao i rekao im da vezani nije poručnik Martinović.*⁷⁵

Nakon njegovog oslobođenja, Samokovlija se uputio u Srebrenicu gdje se sastaje sa Ratkom Dugonićem, koji ga je postavio da radi u „pozadini“ sa Vaskom Miskinim-Crnim.⁷⁶ Nakon povlačenja iz Srebrenice, Samokovlija u Bosni, ulazi u redove Vlaseničkog odreda, koji kasnije prerasta u Bosansku brigadu i učestvuje u raznim bitkama na teritoriji Bosne i Hercegovine.

Sa početkom četvrte neprijateljske ofanzive NOVJ, Benjamin sa svojom jedinicom se uputio ka Neretvi.⁷⁷ *Na Nertvi su bile velike borbe... I posle svega toga što je bilo, jedna moja desetina sa koja sam ja bio, bila je zarobena od strane Nemaca.*⁷⁸ Vojnu jedinicu u kojoj je učestvovao i Samokovlija bila je zarobljena od njemačke vojske i odvedena u zatvor u Zenici. Za dane provedene u zatvoru, Samokovlija je svedočio da su bili prilično mučeni: *Dosta su nas*

⁷⁰ Архив на МАНУ. Фонд: Матковски Александар. Кутја XXII. А.Е. 132; <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>.

⁷¹ Savjetovanje u Stolice, kojim je predsjedavao Josip Broz Tito, održano je 26. septembra 1941. godine. Na savjetovanju između ostalog je zaključeno: da se pristupi izgradnji jače vojne organizacije putem formiranja odreda i bataljona, zatim organizovanje štabova, regulisanje snabdijevanja vojske, zbrinjavanje ranjenika, uspostavljanje slobodne teritorije i izgradnja novih organa vlasti, odnosno narodnooslobodilačkih odbora. Do tada Glavni štab NOV-a i POJ-a imenovan je u Vrhovni štab. Svi borci su dobili jedinstveno ime, partizani, a vojni odredi, partizanski odredi. *Enciklopediski leksikon. Mozaik znanja. Istorija. Interpres*, Beograd 1970, 604. (dalje: *Enciklopediski leksikon. Mozaik znanja*).

⁷² <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>.

⁷³ Архив на МАНУ. Фонд: Матковски Александар. Кутја XXII. А.Е. 132.

⁷⁴ *Isto*.

⁷⁵ П. Матиновић. *Од Равне горе до Врховног штаба*, 312.

⁷⁶ *Isto*.

⁷⁷ Bitka na Nertvi, poznata i kao Bitka za ranjenike, jedna je od najznačajnijih bitaka tokom NOB-a, vođena od 20. januara do 3. aprila 1943. godine. *Enciklopediski leksikon. Mozaik znanja*, 79-80.

⁷⁸ Архив на МАНУ. Фонд: Матковски Александар. Кутја XXII. А.Е. 132.

*gjavili i ishrana je bila mnogo slaba, tako da smo se dosta namučili bili.*⁷⁹ Tu je bio zatočen oko mjesec dana, kada je stigla naredba o slanju 600 zatvorenika u koncentracioni logor u Solunu. U upravnim knjigama zatvora u Zenici Benjamin Samokovlija upisan je pod imenom Damjan Popović.⁸⁰

Logor u Grčkoj *u koji je Benjamin Samokovlija transportiran bio je „Pavle Melas“ u blizini Soluna, vodjen od Nemaca.* Po dolasku, grupe zarobljenika su „raspoređeni u raznim četama“ da izvršavaju izdata naređenja. „*Svaki dan smo išli na rad na obali, gdje smo istovarali brodove i utovarali ako je trebalo*“.⁸¹

Govoreći o danima provedenim u kampu u Solunu, Benjamin Samokovlija je posebno zahvalan na odnosu lokalnih Grka prema njima: *Grci kad su pitali, ko ste vi? „Srbos“, Srbi smo. I stvarno su nas veoma lijepo primili. Svaki put kad smo dolazili tamo, na jednom mjestu su nam ostavljali za jedenje raznih stvari, neki i novac su nam ostavljali. I tako da, ne bih se sad žalio da smo gladiovali u Solunu. Veoma su nas tamo pazili i dobro nam je bilo.* Nešto što posebno ističe u njegovom izlaganju je pažnja i odnos grčke djece prema njima. *Naročito moram reći da djeca su bjili fantastična koja su išlu u školu, i kada bi nas vidjeli, tamo gdje radimo, vadi užinu i daje nam užinu. ... I kažem mu, to je za tebe, ti moraš da jedeš. Ne, kaže. Ja kući imam dosta, ti nemaš ništa. To tebi treba.*⁸²

Jedan neobičan događaj u Solunu u oktobru 1943. promenio je njegovu životnu sudbinu. Logorska grupa, u kojoj je bio i on, po naređenju uprave logora, poslata je na grčko groblje u Solunu da iskopa grobove za sahranu mrtvih nemačkih vojnika sa fronta, kako bi im odali poslednju počast. Ali zbog poznavanja njemačkog jezika, Benjamin Samokovlija je dobio zadatak da postavi crne draperije sa unutrašnje strane prozora crkve u čijem ataru se nalazilo i groblje. Dok je obavljao svoju dužnost, kačen na merdevinama, u crkvu *Dolazi jedna grupa starijih ljudi. Govore njemački. I slušam ih jeli, i kad najadnom, jedan ozbiljniji čovjek vikne: Ti si Jevrej. Ja sam se pravio kao da ništa nisam čuo. Ja radio sam dalje. Međutim, on je prišao tamo na skelama gde sam stajao i drmnuo me. Jas sam se okrenuo, i on mi kaže, ti si Jevrej. Ja kažem, ne. Razumiješ li? Jas sam ciganin iz Srbije. To nije tačno. To mora da vidimo, razumiješ li, ti si Jevrej? Onako ljutito. I okrenuo se na ljevo krug, i izašli su napolje.*⁸³ Ozbiljnijij čovek ko je tvrdio da je Benjamin bio Jevrejin, kasnije ispostavilo se da je bio Kurt Valdhajm.⁸⁴

⁷⁹ <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>; P. Матиновић. *Од Равне горе до Врховног штаба*, 311-312.

⁸⁰ Архив на МАНУ. Фонд: Матковски Александар. Кутња XXII. А.Е. 132.

⁸¹ <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>.

⁸² *Isto.*

⁸³ *Isto.*

⁸⁴ Y. Storm. *The Expulsion of the Jews: Five Hundred Years of Exodus*, 18; Kurt Josef Waldheim (St. Andrew-Werdern, kod Beča, Austrija, 21. decembar 1918 - Beč, 14. jun 2007) bio je austrijski političar, doktor prava i diplomata. Bio je ministar vanjskih poslova Austrije od 1968. do 1970. godine. Bio je četvrti generalni sekretar Ujedinjenih nacija od 1972. do 1981. i na toj funkciji je

Odmah po povratku u logor, Benjamina Samokovliju bio je pozvan od jednog od komandanata logora i obavestio ga da je *došlo je naređenje za tebe koji si tumač bio tamo, od sutra ujutro te pošaljemo u štab kod Njemace*. Novonastala situacija dočekana je sa nevjericom. Ukaživanja koje je dobio od poznavalaca unutrašnje situacije u logoru su bila: *...meni su rekli da moram pobjeći*. On ih je prihvatio. Sledеćeg dana uspjeva da izađe iz logora sa prvom grupom koja je poslata da radi na obali. *Usput, tamo gdje smo kupovali neke stvari, bio je jedan Grk*. Benjamin Samokovlija je imao saznanja o ovom čovjeku da održava veze sa pripadnicima Nacionalnog oslobođilačkog fronta - EAM. *Zamolio sam ga da treba da me poveže sa organizacijom jer sam znao da on održava te veze. On davao nam je para i sve toga. Rekao mi je, budi bez brige*. Grčka veza kojoj se Samokovlija obratio za pomoć bila je izuzetno ekspeditivna. *Došao je čovjek i rekao sam mu, moram da bježim i hoću kod vas u partizane u ELAS-u. Bez brige. Posle došao je i rekao mi je, biće jedan sveštenik na 10 metara odavde i kad ga budeš vidio, on ide napred, ti pozadi njega da ideš i nigdje de ne pomjeraš. I tako je bilo. Ja sam išao iza njega, i posle jedno 2 kilometra što sam ovako prošao, me predao. Bilje jedna grupa i tako sam došao u ELAS [Grčka narodnooslobodilačka armija], u grčke partizane. To je moj početak bio sa njima. Kod njih mi je veoma lepo bilo. ... I sa njima sam išao u borbama. U koncentracionom logoru u Solunu sam bio do oktobra 1943. kada sam pobegao preko veze EAM-a.*⁸⁵

U jedinicama ELAS-a, Samokovlija ostaje do prelaska u redove Prve makedonsko-kosovske udarne brigade,⁸⁶ koja je nakon napuštanja slobodne teritorije u Zapadnoj Makedoniji, 14. decembra 1943. godine, preko Kajmakčalana prešla u egejski dio Makedonije i uspostavila saradnju sa grčkim partizanima.⁸⁷ U brigadi je primljen u III bataljon kod VukA Turkovića i Predraga Ajetića, i bio je zadužen za agitprop bataljona. Iz ove brigade je kasnije prebačen u II, V i X brigadu, kao komesar bataljona i učestvovao je u borbama

bio dva mandata. Beogradske *Večernje novosti* su prve u svijetu objavile detalje o njegovoj vojnoj službi u Jugoslaviji i Grčkoj u tekstu *Ratni zločinac iz dosjeda F-25572*, gdje se ispostavilo da se Valdhajm ipak vratio na Balkan nakon ranjavanja u Rusiji, i da ga je zbog učešća u bici na Kozari, zajedno sa još 25 njemačkih oficira, odlkovao Ante Pavelić, poglavnik NDH. Otkriveno je i da je pripadao jedinicama Hitlerovog Vermahta koja je tokom Drugog svjetskog rata na Sjenjaku u Pljevljima počinila ratne zločine nad srpskim civilima. Državna komisija za ratne zločine FNRJ osudila ga je za ratne zločine 17. decembra 1947. godine. Simon Vizental je dodao da je tokom deportacije trećine solunskih Jevreja u Aušvic, Valdhajm bio pozicioniran na oko 8 kilometara od Soluna, tako da je sigurno znao za taj čin.

https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%83%D1%80%D1%82_%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%B4%D1%85%D0%B0%D1%98%D0%BC. Provjereno dana 1.10.2022. godine.

⁸⁵ Архив на МАНУ. Фонд: Матковски Александар. Кутија XXII. А.Е. 132; <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>.

⁸⁶ Prva makedonsko-kosovska udarna brigada formirana je 11. novembra 1943. godine u selu Slatina, Debarca.

⁸⁷ Pretpostavljamo da se Benjamin pridružio brigadi u periodu od decembra 1943. do januara 1944. godine.

za oslobođenje Makedonije.⁸⁸ Borbe za oslobođenje grada Kičeva sa Desetom makedonsko-kosovskom udarnom brigadom opisuje kao borbe u kojima su se suočili sa mnogim poteškoćama.⁸⁹

Benjamin Samokovlija još na samom početku Drugog svjetskog rata 1941. izgubio je veliki dio svoje uže porodice. Supruga s kojom je bio oženjen prije mobilizacije, zajedno sa njegovim roditeljima odvedeni su u logor Jasenovac odakle se nikad nisu vratili.⁹⁰ Nakon tako strašnih događaja, njegove tri sestre se priključuju Narodnooslobodilačkom pokretu. Njegova najstarija sestra Laura učestvuje u borbama za oslobođenje Kupresa. Nakon oslobođenja u borbama sa zaostalim ustaškim bandama gine 1945. godine. Druge dvije sestre, Rahela i Bjanka, preživjele su rat i nositeljice su partizanskih spomenica.⁹¹ *O porodici ništa nisam znao. Samo sam znao za sviju šta se dešava. Da su svi pokupljeni i da su pobijeni. Al nisam znao tačno koji su od mojih. Međutim mogu to reći veći sada, od mojih prvo je odveden otac, ondak je odvedena majka. Posle nje sestre su mi pobegle u partizani. Sve tri su bile u partizanima. ... Jas sam bio oženjen. ... Šest meseci sam bio u braku sa mojom soprugom, a nju sam ostavio sa mojim roditeljima. I nju su isto odveli kad su i njih odveli u Jasenovcu, i tamo je zaklali.* Mnogi članovi njegove šire porodice dijelili su sudbinu njegovih bližnjih, „Nema. Ništa nije mi od familije ostalo. Nikoga nemam.“, rekao je Samokovlija u njegovom intervjuu.⁹² Najviše vijesti o nemilim događajima o stanovništvu, borbama, njihovim najmilijima itd., partizani su dobijali od kurira koji su pristizali u partizanske odrede: *Bilo je veza dosta dobrih. ... U ono vrijeme se dosta pričalo za sve, ne samo za Jevreje, već i Srbi kako stradaju, i muslimani kako stradaju. I morali smo vjerovati u sve to, jer smo vidjeli šta oni sve rade.*⁹³

Sudbina Jevreja u Bosni i Hercegovini je u velikoj mjeri identična sudbini jevrejskog stanovništva u drugim krajevima na teritoriji Kraljevine Jugoslavije i u Evropi. Fizičko uništenje jevrejske populacije jedno je od najtragičnijih poglavlja XX stoljeća koje su nacistički i fašistički režimi njemačkih agresora, njihovih satelitskih saveznika i kvinslinga upisali u novu opštu povijest, kao jednu od najvećih ljudskih tragedija.⁹⁴

⁸⁸ Архив на МАНУ. Фонд: Матковски Александар. Кутја ХХII. А.Е. 132.

⁸⁹ <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>.

⁹⁰ U biografiji koju je Benjamin svojeručno napisao 1976., nalazimo podatke koji se ne poklapaju u potpunosti sa izjavama iz njegovog intervjua. Naime, on u svojoj biografiji navodi da je njegov otac 1941. godine odveden iz Sarajeva u Jasenovac i odmah ubijen, a njegova majka, kao saradnik partijske organizacije u Sarajevu, bila je odvedena u Bosansku Gradiškuku 1942. godine gdje je i ubijena. Архив на МАНУ. Фонд: Матковски Александар. Кутја ХХII. А.Е. 132.

⁹¹ *Isto;* <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>.

⁹² *Isto;* Oko 1.000 bosanskih Jevreja odvedeno je 1. septembra 1941. u logor u Krušnici kod Travnika. Mjesec dana kasnije, 15. i 16. novembra, oko 3.000 bosanskih Jevreja odvedeno je u koncentracioni logor Jasenovac. Do kraja 1942. godine ustaše su odvele 8.500 sarajevskih Jevreja u koncentracione logore na teritoriji NDH ili ih deportovale u logore širom Evrope. A. Pinto. *Jevreji Sarajeva i BiH*, 187.

⁹³ <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>.

⁹⁴ Masovno fizičko i psihičko maltretiranje i materijalno-ekonomsko pljačkanje jevrejskog stanovništva u Bosni i Hercegovini počinje ulaskom njemačke okupatorske vojske na teritoriju

Tokom vojnih akcija u Prvoj makedonsko-kosovskoj brigadi, u partizanskim redovima, sudbonosni putevi spojili su Benjamina Samokovliju sa partizanskim borcem Natalijom Spirkovskom iz Prilepa, koja mu je kasnije postala životna saputnica.⁹⁵ U braku imaju dvoje djece, Lauru i Branimira Samokovliju.

Nakon oslobođenja teritorije Makedonije, Benjamin Samokovlija pozvan je da organizuje postojeću tekstilnu industriju u gradu Bitolju, da pusti u rad postojeće manje fabrike koje su bile u privatnom vlasništvu i da otvori i organizuje nove fabrike konfekcije za potrebe vojske i drugo. Po njegovim riječima, *Tada su zapravo postavljeni prvi temelji industrije poslijeratne Makedonije*. Nakon obavljanja zadatih dužnosti i predaje istih pogona civilnoj upravi, Benjamin Samokovlija je naredbom prebačen u Skoplje, gdje je naznačen za načelnika obavještajne službe VIII divizije Korpusa narodne odbrane Jugoslavije (KNOJ). Stekao vojni čin, rezervni kapetan I klase.⁹⁶ Stekao je i vojni čin, rezervni kapetan I klase.⁹⁷

Benjamin Samokovlija je u svom radnom vijeku vodio više državnih preduzeća. Nositac je više vojnih i državnih odlikovanja. Godine 1948. odlikovan je *Ordenom zasluga za narod III reda*; 4. novembra 1963. odlikovan je *Medaljom za hrabrost*, zatim 1970. je odlikovan *Ordenom za vojne zasluge sa srebrnim mačevima* od strane predsjednika SFRJ, Josipa Broza Tita. Dana 31. marta 1977. godine bio je odlikovan ordenom *Bratstva i jedinstva sa srebrnim vijencem*; bio je odlikovan i *Ordenom Republike sa srebrnim vijencem* i *Medaljom Države Izrael*. Posebno je važno istaći da je nepune dvije decenije izvršavao funkciju

Kraljevine Jugoslavije. Nemci su 16. aprila 1941. godine počeli pljačkati jevrejsku imovinu u Sarajevu. Veliki sefardski hram u Sarajevu među njihovim je prvim metama. U okviru hrama su bile smeštene i prostorije opštinskog vijeća, velika biblioteka, arhiv i muzej. Sarajevska štampa je 24. aprila objavila odluku o pripajanju teritorije BiH novostvorenoj tzv. Nezavisnoj državi Hrvatskoj. U sarajevskom naselju Vraca 1. avgusta 1941. godine strijeljani su prvi Jevreji. 1. septembra iste godine izvršena su prva dva transporta u kojima je oko 1.000 ljudi (muškaraca, žena i djece) odvezeno u logor Krušica kod Viteza. 15. i 16. novembra 1941. oko 3.000 ljudi odvedeno je u logor Jasenovac. Od ukupno oko 10.500 Jevreja koje je rat zatekao u Sarajevu, od njih oko 9.000 je odvedeno u ustaške ili njemačke logore do avgusta 1942. godine. Od toga se samo 40 vratio nakon završetka rata. U periodu kada se odvijala sistematska i unaprijed određena likvidacija jevrejskog stanovništva, paralelno su donošeni zakonski akti kojima je konfiskovana njihova pokretna i nepokretna imovina. Tokom rata iz grada Sarajeva ustaške vlasti poslale su 28 grupa Jevreja u logore smrti. Dana 23. avgusta 1942. godine, Ustaška nadzorna služba, Zaštitno redarstvo grada Sarajeva, obavijestila je svoje prepostavljene u Zagrebu: *Jučer popodne u 17 sati ispraćeni su i preostali Jevreji sa područja grada Sarajeva u saborni logor Lober grad*. Od oko 14.000 Jevreja registrovanih u Bosni i Hercegovini, oko 1.600 je preživjelo rat. A. Pinto. *Jevreji Sarajeva i BiH, 186-187; Esad Cengić, Sarajevski jevreji. Zbornik 4: Studije, arhivska i memoarska grada o Jevrejima Jugoslavije*, Jevrejski istorijski muzej, Beograd 1979, 230; Sabina Subašić-Galijatović, Stradanje Jevreja Bosne i Hercegovine tokom holokausta. *Analji Pravnog Fakulteta, Univerziteta u Zenici*, god. V. 13, Issue 25, Zenica 2020, 63.

⁹⁵ <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>.

⁹⁶ Arhiv na MAMU. Fond: Matkovski Aleksandar. Kutiјa XXII. A.E. 132; P. Matinović. *Od Rabne gore do Vrhovnog štaba*, 247.

⁹⁷ Arhiv na MAMU. Fond: Matkovski Aleksandar. Kutiјa XXII. A.E. 132

predsjednika Jevrejske zajednice u Republici Makedoniji, gradeći čvrste prijateljske odnose sa drugim vjerskim zajednicama u zemlji. Govorio je četiri strana jezika, španski, francuski, njemački i italijanski jezik.⁹⁸

Umro je 28. februara 1996. godine u Skoplju.

Zaključak

Jevrejska zajednica u Jugoslaviji tokom Drugog svetskog rata doživela je najtragičniji i najmračniji period u sopstvenoj istoriji. Period u kojem je zbog nacističko-rasističke „ideologije“ stradalo četiri petine jugoslovenskih Jevreja. Kataklizma koju su pripadnici jevrejske zajednice u Jugoslaviji prošli tokom rata ukazuje na specifičnosti nacističkog genocida počinjenog u Jugoslaviji nad Jevrejima.

Međutim, postoje i svetle stranice u istoriji jevrejske zajednice iz tog perioda iz kojih se vidi da Jevreji u Jugoslaviji, nisu čekali pasivno da budu uništeni. Značajan broj njih uključio se u Narodnooslobodilačku i antifašističku borbu u okviru opštег otpora jugoslovenskog naroda. Podaci kojima raspolažemo pokazuju da je, pored Benjamina Samokovlije i dela njegove porodice, u NOB-u učestvovalo oko 4.600 Jevreja, od kojih je jedna trećina, odnosno 1.318 ljudi izgubilo život u borbi za slobodu.

Nakon oslobođenja, oni koji su ostali u službi Vojske Jugoslavije unapređeni su u visoke činove i položaje, dok su ostali zauzimali važne društveno-političke funkcije.

Zbog aktivnog učešća u Narodnooslobodilačkom i antifašističkom ratu u Jugoslaviji, preživjeli Jevreji i dio poginulog jevrejskog stanovništva posthumno su proglašeni za narodne heroje, postali su partizani partizanskih spomenika, dobili su brojna visoka vojna priznanja i zasluge u Narodnooslobodilačkom narodu. Vojska.

Analizirajući ukratko bilans učešća jugoslovenskih Jevreja u Narodnooslobodilačkom i antifašističkom ratu, s obzirom na nehumane i nemilosrdne okolnosti sa kojima su se svakodnevno suočavali u periodu 1941-1945, izloženi psihičkoj torturi, fizičkoj i ekonomskoj likvidaciji, može se zaključiti da je učešće bilo masovno, dobro organizованo i da su svojom aktivnošću i svojom žrtvom dali veliki doprinos oslobođenju, formiranju i razvoju Demokratske Federativne Jugoslavije, odnosno FNRJ.

⁹⁸ <https://holocaustfund.org.mk/posts/details/172>, Provjereno dana 1.10.2022 godine.

Summary

The Jewish community in Yugoslavia during World War II experienced it the most tragic and dark period in her own history. A period in which, due to the Nazi-racist „ideology“ four-fifths of the Yugoslav Jews suffered. The cataclysm that the members of the Jewish community in Yugoslavia went through during the war, indicates the specifics of the Nazi genocide committed in Yugoslavia against the Jews.

However, there are also bright pages in the history of the Jewish community from that period from which it can be seen that the Jews in Yugoslavia, they did not wait passively to be destroyed. A significant number of them joined the National Liberation and anti-fascist struggle within the frames of the general resistance of the Yugoslav peoples. The data which are at our disposal show that, besides Benjamin Samokovlija and part of his family, about 4,600 Jews participated in the National Liberation War, and one third of them, i.e. 1,318 people, lost their lives in the fights for freedom.

After the liberation, those who remained in the service of the Yugoslav Army were promoted to high ranks and positions, while others assumed important socio-political positions.

Due to their active participation in the People's Liberation and anti-fascist war in Yugoslavia, the surviving Jews and some of the dead Jewish population were posthumously proclaimed national heroes, became partisans of partisan monuments, received numerous high military recognitions and merits in the People's Liberation Army.

Analyzing briefly the balance of the participation of Yugoslav Jews in the People's Liberation and anti-fascist war, given the inhumane and ruthless circumstances they faced daily in the period 1941-1945, exposed to psychological torture, physical and economic liquidation, it can be concluded that participation was massive, well organized and with their activity and their sacrifice, they made a great contribution to the liberation, formation and development of the Democratic Federal Yugoslavia, i.e. the Federal People's Republic of Yugoslavia.

BIBLIOGRAFIJA/BIBLIOGRAPHY

Neobjavljeni izvori/Unpublished sources:

1. Архив на Македонска Академија на Науките и Уметностите. Фонд: Матковски Александар. Кутија XXII. Архивска единица 132. 1976. Јануар 27, Скопје. Биографија на Бенјамин Самоковлија - Дамјан (lično napisana). Rukopis, mašinopis 4 lista.

Objavljeni izvori/Published sources:

1. *Balkanski ugovorni odnosi 1876-1996, II tom (1919-1945)*. Priredio Momir Stojković, JP Službeni list SRJ, SJU "Međunarodna politika", Beograd 1998.
2. Čulinović Ferdo. *Dokumenti o Jugoslaviji. Historijat od osnutka zajedničke države do danas*. Zagreb 1968.
3. Krizman Bogdan, *Jugoslovenske vlade u izbeglištvu 1941-1943. Dokumenti*. Arhiv Jugoslavije, Globus. Beograd/Zagreb 1981.
4. *Tajni arhivi grofa Ciana (1936-1942)*, Zora, Zagreb 1952.
5. Односи Југославије и Русије (СССР) 1941-1945. Документи и материјали. Савезно Министранство за иностране послове и Војноисторијски институт, Министерство за иностраних послова Руске Федерације, Београд 1996.

Knjige/Books:

1. Čulinović Dr. Ferdo, *Okupatorska podjela Jugoslavije*. Vojnoizdavački zavod. Beograd 1970.
2. Čulinović Ferdo, *Slom stare Jugoslavije*. Školska knjiga. Zagreb 1958.
3. Čulinović Ferdo. *Jugoslavija između dva rata*, knjiga 2. Historijski institut JAZU, Zagreb 1961.
4. *Enciklopediski leksikon. Mozaik znanja. Istorija*. Interpres, Beograd 1970.
5. Lukač Dr. Dušan, *Treći Rajh i zemlje Jugoistočne Evrope*, drugi deo 1937-1941. Vojnoizdavački zavod. Beograd 1982.
6. Marić Mihajlo, *Kralj i vlast u emigraciji*. Epoha-Zagreb 1966.
7. Nešović Slobodan, *Svet o nama 1941 – 1945*, Tom I, "RAD", Beograd 1983.
8. *Opća enciklopedija jugoslovenskog leksikografskog zavoda*. Tom 7. Zagreb 1981.
9. Papagos Aleksandar, *Grčka u ratu 1940-1941*. Vojno delo. Beograd 1954.
10. Petranović Branko, *Srbija u Drugom svetskom ratu 1939-1945*. Vojnoizdavački I novinski centar. Beograd 1992.
11. Pinto Avram, *Jevreji Sarajeva i Bosne i Hercegovine*. Sarajevo 1987.
12. Plenča Dušan, *Međunarodni odnosi Jugoslavije u toku Drugog svjetskog rata*. Institut društvenih nauka, Odeljenje za istorijske nauke. Beograd 1962.
13. Stavrijanos Leften. *Balkan posle 1453. godine*. Equilibrium, s engleskog preveo Veselin Kostić. Beograd 2005.
14. Storm Yale, *The Expulsion of the Jews: Five Hundred Years of Exodus*. Publisher, S.P.I. Books, New York 1992.
15. Strugar Vlado, *Jugoslavija 1941-1945*. Treće izdanje. Partizanska knjiga. Ljubljana, Monos, Beograd 1978.
16. Матиновић Ратко, *Од Равне горе до Врховног штаба*. Издавачка радна организација „РАД“. Београд 1979.
17. Терзић Велимир, *Југославија у Априлском рату 1941*. Графички завод-Титоград 1963.
18. Чепреганов Тодор, *Судирот на британските и германските интереси на Балканот во текот на Втората светска војна*, Институт за национална историја. Скопје 2000.

Članci/Articles:

1. Cengić Esad, Sarajevski jevrei. *Zbornik 4: Studije, arhivska i memoarska grada o Jevrejima Jugoslavije*, Jevrejski istorijski muzej, Beograd 1979.

2. Jelić Ivan, Majsko savjetovanje rukovodstva Komunističke partije Jugoslavije u Zagrebu 1941. god. (Prilog razmatranju nekih pitanja). *Časopis za suvremenu povijest*, 16 (3). Zagreb 1984.
3. Softić-Kaunitz Elma, Mjesto susreta. Doprinos jevrejskog kulturno-prosvjetnog i humanitarnog društva „La Benevolencija“ očuvanju međureligijskog dijaloga u Bosni i Hercegovini tokom rata 1992-1995, *Jevrejski glas. Glasilo Jevrejske zajednice Bosne i Hercegovine*, broj 76. Hešvan 5778. Sarajevo, oktobar 2017, 21-22.
4. Subašić-Galijatović Sabina, Stradanje Jevreja Bosne i Hercegovine tokom holokausta. *Anali Pravnog Fakulteta*, Univerziteta u Zenici, god. V. 13, Issue 25, Zenica 2020.
5. Тешић Мр. Драган, Војска Краљевине Југославије 1939-1941 године, *Други сједетски рат - 50 година касније*. Радови са научног скупа, Подгорица, 20-22 септембар 1995. Црногорска Академија Наука и Умјетности, Српска Академија Наука и Умјетности. Подгорица.
6. Цветковић. Др. Славолуб, Југословенско-совјетски односи 1939-1941. године. *Други сједетски рат - 50 година касније*. Радови са научног скупа, Подгорица, 20-22 септембар 1995. Црногорска Академија Наука и Умјетности, Српска Академија Наука и Умјетности. Подгорица.

Internet:

1. <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn512723>. Provjereno dana 1.10.2022. godine.
2. <https://holocaustfund.org.mk/posts/details/172>, Provjereno dana 1.10.2022 godine.

BENJAMIN SAMOKOVLJA – DAMJAN⁹⁹
(Bosna i Hercegovina, Sarajevo, 31. mart 1918 – 28. februar 1996, Skoplje,
Republika Makedonija).

⁹⁹ Koristim ovu priliku da se zahvalim sinu i unuku Benjamina Samokovlije, Branimiru Samokovliji i Darku Samokovliji Baruhu na poklonjenoj fotografiji.